

- **Osman Şahin, *İslam Hukukunda Zamanaşımı***, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016, 285 sayfa.

Değerlendiren: Yrd. Doç. Dr. Hasan ŞAHİN*

İslam hukuk literatüründe “mürûru’z-zaman”, “tekadümü’z-zaman” gibi kavramlarla ifade edilen zamanaşımı, yargılama hukuku başta olmak üzere hak ve sorumlulukların tespitinde önemli bir yere ve etkiye sahiptir. Eserde zamanaşımı “*Bir hakkın hukuk düzeni nezdinde talep veya infaz edilmesini engelleyen ve kanunda belirlenmiş bir sürenin belli şartlar altında geçmesi*” şeklinde tanımlanmıştır. Zamanaşımı ile hak düşürücü süre arasındaki ilişkiye değinen yazar bu iki kavramın birbirinden farklı konuları kapsadığını ifade etmekte ancak bazen bu iki kavramın aynı sonucu verdiğinden dolayı birbirinin yerine kullanıldığını ifade etmektedir (ss. 21-23). Nitekim yazar da eserinde bir kısım konularda sonuç benzerliğinden dolayı ki, bu iki kavramı birbirinin yerine kullanabilmiştir. (ss. 125, 161)

Eserde ele alınan konular kısaca şöyledir; zamanaşımı ve ilgili kavramlara yer verildiği gibi, İslam hukukuna göre zamanaşımı, meşruiyet unsurları, şartları, ilkeleri, çeşitleri ve kapsamı incelenmiştir. Ayrıca eserde, uygulama bakımından zamanaşımının konusu ele alınmış ve zamanaşımının başlangıç ve nihayeti gibi hususlara yer verilmiştir.

Fıkıhın birçok alanında zamanaşımına ait hükümlerden söz eden yazar, ibadetlerde ise zamanaşımının olmadığını bununla birlikte zamanaşımı gibi görünen, yani belli bir süre sonra mazeretli mükellef üzerinden düşen konuların, meşakkati kaldırma ilkesi çerçevesinde ele alınması gerektiğinin altını çizmekte ve buradaki sūrî zamanaşımına dikkat çekmektedir (s. 27).

İslam hukukunda önemli tartışma konularından olan diyani – kazai ayrımı düzleminde bakıldığında yazara göre zamanaşımı, hakkın kazai (dava edilebilir olma) yönünü düşürmekte buna karşın diyani yönünü düşürmemektedir (s. 29). Bir açıdan da bakıldığında zamanaşımı, bireyleri hukuki bir disipline sevk etmekte ve hakkını vaktinde arama konusunda bilinçli olmaya davet etmektedir (s. 72). Yazar Türk Borçlar Kanununda geçen “borcun ahlakiliği” ilkesine dikkat çekerek İslam hukukunda meselenin “diyani” yönü ile ilişki kurması önemli ve ince bir husus olarak görünmektedir. (s. 100)

* Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Günümüz idare hukukunun maslahat prensibi ile hareket ettiği ve böylece mezhep ya da müçtehit görüşüne dayanmayan idari tasarruflarla zamanaşımı sürelerinin belirlendiği görünmektedir. Esasen yazara göre burada idare hukukunun yani mevcut yöneticilerin tasarruflarının İslam hukukunun genel ilkeleri içerisinde düşünülebileceğidir. Zira yazara göre Mecelle'deki “*Raiyye, yani tebà üzerine tasarruf maslahata men'uttur*”¹ ifadesi idarecilere bu hakkı vermektedir. (s. 84-86) Yazarın zamanaşımını kabul etmeyen Zeydiye mezhebinin devamı olan Yemen'in zamanaşımını kabul etmek durumunda kaldığı, yine zamanaşımı takdirini hakime bırakan Hanbelîlerin devamı olan Suudi Arabistan'ın süre belirleme yoluna gittiği yönündeki tespitleri (s.242) ahkam ve anlayışların zamanla değişebileceğine örneklik teşkil etmesi bakımından ilgi çekicidir.

Gaiplik, miras ve aile hukuku gibi önemli konularda zamanaşımının hukuki boyutu ele alındığı gibi hikmet ve gayelerinin de değerlendirme konusu yapıldığı görülmektedir. Çünkü zamanaşımı birçok meselede İslam hukukundaki istihsan ve maslahat prensibi ile açıklanmaktadır. (ss. 116-117)

Eserde zaman zaman ihtilafli meselelerde ufuk açıcı tercihler sunulmaktadır. Mesela borçlar hukukundan doğan alacaklarla ilgili yazar; “Kanaatimizce de Mâlikîler ve İbâzîlerin delil aldığı hadis ve günümüzün karmaşık ve yoğun ilişkiler ağı ile mahkeme yükünden hareket edildiğinde hukuk davalarında 10 yıllık zamanaşımı uygulanması yerinde görünmektedir” (s. 136) şeklinde bir tercihte bulunmaktadır.

İslam hukukunun hemen her alanında meydana gelebilen zamanaşımı ele alınarak zorlu bir çalışma ortaya konmuştur. Zira böyle bir çalışma ortaya koymak için tüm alanları tanımak ve yorum yapabilmek gerekir. Zamanaşımını uygulama yönüyle de ele alan yazar, sürenin başlangıcını, durmasını ve sona ermesini ilkesel düzeyde ele alarak konuyu anayasal bir düzleme taşıyabilmiştir. (ss.203-206)

Yazarın bu eserde vardığı sonuç, İslam hukuk doktrininin zengin içeriği ile hukuk ve ceza davalarında zamanaşımı açısından zengin ve kapsayıcı hükümlere sahip olduğu ve bu özelliği ile de günümüzün hukuk üretme ihtiyacına kaynaklık edecek derinlik ve donanımına sahip olduğudur. (s. 245)

Eserin son kısmına eklenen ve zamanaşımına nazari ve pratik düzeyde kaynaklık eden Mecelle-i Ahkamı Adliye, Kadri Paşa'nın Mürşidü'l-Hayran (151. ilâ 161. md) ve Mısırlı hukukçulardan Dr. Abdulcevad Muhammed'in zamanaşımı hakkında hazırlamış olduğu “Zilyedlik ve Zamanaşımı Kanun Taslağı”na yer verilmesi dikkatli ve titiz okuyucular için kitapta temel alınan konulara ilişkin hususları tespitte bir kolaylık oluşturmaktadır.

1 Mecelle, Md. 58.

Teknik açıdan esere bakıldığında, dipnotlar ve kaynaklar yeterli düzeyde görülmektedir. Alana ait tarama iyi yapılmış ve ele alınan konularla ilgili yeterli düzeyde mevcut bilgiye ulaşılmıştır. Yazım ve noktalama açısından oldukça az hata bulunması eserin ciddiyetine bir katkı daha sağlamaktadır.

Yazar zamanaşımı konusunun modern hukuktaki yerini gösterdiği gibi, başta dört mezhep olmak üzere Zeydiler, İmamiler ve hatta Evzâî gibi fikir düzeyinde kalmış olan mezheplerin görüşlerine de yer vererek geniş bir hukuk/fıkıh havzasında konuyu ele almıştır. Böylesine geniş bir alanı taramak hem zaman alıcı hem de yorucu bir iş olsa gerektir. Bu yönüyle çalışma, yoğun ve uzun uğraşlar sonucu ortaya çıkmış bir eser olma özelliğine sahiptir.

Akıcı üslubu, anlaşılır beyanı ve sistematik konu akışı ile dili yalın ve anlaşılır olan eserin, okuyucu odaklı bir yaklaşımla kaleme alındığını söylemek mümkündür. Bu yönüyle İlahiyat ve İslamî İlimler alanında çalışma yapan akademisyenler için önemli bir kaynak eser olduğu gibi, alana ilgi duyan tüm bireylerin kolaylıkla istifade edebileceği bir eserdir.